

Aan de keukentafel

In mijn jeugd waren de kerk en het crematorium mijn thuis. Mijn vader was koster van kerkcentrum 'De Hoeksteen' in Middelburg en combineerde dat later met het pachten van de koffiekamer in het crematorium in Middelburg. Wij woonden toen in de nieuwbouwwijk Dauwendaele, waar begin jaren 80 de rooms-katholieke school omgebouwd werd tot rouwcentrum en die functie tot op de dag vandaag nog steeds heeft. De keukentafel was in de kerk, het crematorium en in mijn ouderlijk huis de belangrijkste plaats. Daar werd niet alleen gegeten. Daar werden ook zaken gedaan, ruzie gemaakt, conflicten verholpen en discussies gevoerd. Aan tafel besprak je de dag, luchtte je je hart, werden problemen opgelost of vroeg je om hulp.

Ik zie nog voor me hoe mijn vader aan de keukentafel in de kerk, voorafgaande aan een rouwdienst van een jonge vrouw die haar echtgenoot en twee jonge kinderen naliet, voor de dominee een jonge jenever inschonk en daarbij zei: 'Sterkte Paul!'. Of de begrafenisondernemer koffie voorzette en zei: 'Huib, koffie! Volgens mij heb jij nauwelijks je bed gezien.' Tijdens de rouwdienst zaten of stonden de dragers altijd rondom de keukentafel. En terwijl mijn vader de catering voorbereidde en de dragers aan de koffie met een broodje, koekje of plakje cake zette (meer keus was er in de tijd niet) werd er verteld over echtgenoten, kinderen en kleinkinderen. Ging het over vrouwen, auto's, vakanties, mensen die ziek waren, stellen die gingen scheiden (toen nog een schandaal) en gingen er verhalen rond over vroeger. Mijn zus en ik aten dan een vers warm puntje van de bakker met roomboter en suiker, speelden winkeltje, of we mixten aan de bar in de kerk en aan het buffet in het crematorium tussentijds frisdranken, terwijl we bijhielden welke mix we het lekkerst of écht vies vonden. Volgens mij was het Rivella met jus d'orange wat we echt vies vonden. Daar waar het leven in de kerkzaal of aula stilstond, ging het leven in de keuken door. Al opgaande in de verhalen riep er altijd wel een drager of de begrafenisondernemer: 'Hij zei 'Amen'. Ze zijn klaar!' Of bij een korte rouwdienst steevast de verbazende vraag: 'Zijn ze al klaar?' Snel werden de hoeden opgezet en de handschoenen aangetrokken. Dan gingen de dragers voor de deur van de kerkzaal staan tot ze een seintje kregen voor het verzorgen van de uitgeleide van de overledene en het portieren bij de volgauto's. Zes tot zeven volgauto's in die tijd was heel gewoon.

'Stilte was nu eenmaal de hoogste vorm van respect voor de dood en mensen in rouw.'

Alexandra Markusse (1974),
uitvaartondernemer en Mindful
Analyst bij www.schrijfmoed.nu.

Op Walcheren had je destijds een 'aflegzuster'. Mia heette ze. In ziekenhuizen en bejaardentehuizen werden overledenen afgelegd door de verpleging of verzorging, maar aan huis kwam Mia. Ze werkte voor alle begrafenisondernemers op het eiland. Als de overledene in het rouwcentrum tegenover ons huis werd opgebaard, werd de verzorging door Mia daar ook gedaan. Met regelmaat belde ze bij ons aan en vroeg of mijn vader haar even een handje kon helpen. Zo leerde ik dat je lichaam er na lijkvinding uit kan zien alsof je als Surinamer geboren bent. Hoe dat dan ruikt en er in het echt uitziet, weet ik nu uit ervaring. Na zo'n verzorging belde Mia daarna nog een keer aan. Ze dronk dan even koffie – of een borrel als het al wat later op de dag was – en deed dan uitvoerig verslag van de verzorging en de emoties die ze daarbij had. Want hoe vertel je ouders dat hun kind in stukken op de verzorgings-tafel lag en dat er geen begin en eind meer was om het kind toonbaar te krijgen, maar dat ze nog wel haar hand kon laten zien? Dat je voor dát te brengen nieuws je hart wilt luchten en even iets sterks nodig hebt, begreep ik toen al. Alhoewel ik haar ritueel niet overgenomen heb.

Toen wij thuis aan de eettafel zaten, ging elke maaltijd wel een keer de telefoon. Onmiddellijk moesten wij ons eten staken, want bestek maakte geluid en als mijn vader de telefoon opnam, moest het stil zijn. Stilte was nu eenmaal de hoogste vorm van respect voor de dood en mensen in rouw. En de klant is koning, zo werd ons met de paplepel ingegoten. Niet alleen bij ons aan tafel was het stil als de telefoon ging. Stil was het ook voor, tijdens en na een uitvaart. Toen ik wat ouder was (ik denk dat ik dertien was) en mijn vader op zaterdag hielp in de keuken van de koffiekamer, kon je een speld horen vallen op de vloerbedekking. Het enige geluid tijdens de condoleance was het zachte gerinkel van lepeltjes die in de koffie roerden, of het klinken van kopjes en schotels, en het huilen van mensen. Als je mensen hoorde praten, wensten ze de nabestaanden sterkte en ging iedereen naar huis. Het overschot aan eten dat nu mee naar huis gaat was er in die tijd niet. En als er al een broodje of een plakje cake over was, dan werd het uitgedeeld aan de taxichauffeurs van de volgauto's, de dominee, ondernemer of het personeel.

Crematies had je eind jaren 70 niet zo veel. Er waren twee, hooguit drie crematies per week. Ondernemers uit Zeeuws-Vlaanderen konden toen nog bellen als de boot vanwege de mist niet voer. 'We komen twee uur later, want dan vaart er wel een boot of we rijden om via Antwerpen.' Dat zou nu een ondenkbare boodschap zijn. We waren destijds in Zeeland nog minder bevolkt. Als de beheerder van de begraafplaats overvallen werd door het disfunctioneren van zijn agenda en er een rouwstoet arriveerde voor een begrafenis, terwijl het graf nog niet gegraven was, dan werd die mensen koffie aangeboden in de koffiekamer. In de tussentijd werd het graf alsnog gegraven. Als je dat als kind meemaakt, leer je oplossingsgericht te denken. Maar je leert ook: vertrouwen is goed, maar controle is beter. Tegenwoordig is zo'n oplossing niet meer denkbaar. Enerzijds om praktische redenen. Er worden zo'n zes tot acht crematies per dag uitgevoerd in alleen al Middelburg, en dan heb ik het nog niet over de crematies vandaag de dag in Goes en Terneuzen. Anderzijds omdat nabestaanden zo'n blunder nu niet zouden pikken. De maatschappij vraagt ons onfeilbaar te zijn. We willen waar voor ons geld en nemen vaak geen genoegen meer met een oprecht excuus en het best geboden alternatief.

Begin jaren 90 verandert het assortiment in de keuken. Er komt chocolade- en krentencake op schalen. En naast het klassiek broodje wit of bruin met ham of kaas komt er een krentenbol met of zonder boter en kaas bij. Er komt vraag naar soep, frisdrank en een wijntje. De eerste vrouwelijke uitvaartleiders komen op. De vraag naar volgauto's neemt af. Een rouwstoet heeft geen voorrang meer in het verkeer. Het zetten en drukken van rouwkaarten en stencilen van liturgieën verandert in digitaal opmaken en printen. Rouwkaarten krijgen kleur. Crematies nemen toe. De eerste crematies onder rooms-katholieken worden aangevraagd, hoewel een enkele pastoor deze nog weigert. Kortom: revolutie in de uitvaartbranche. Nu we van God los zijn en etiketten overboord worden gegooid, is alles mogelijk. De revolutie is nog niet ten einde.

'Je leeft maar één keer. Morgen kan het zomaar afgelopen zijn'

Revolutie in de uitvaartbranche.

- Van standaardisering naar personalisatie.
- Van ogen die gericht waren op de begrafenisondernemer naar ogen die vanuit de uitvaartondernemer gericht zijn op de nabestaanden.
- Niet meer: 'Wanneer kan de begrafenis plaatsvinden?'; maar: 'Aan welke dag en tijd denken jullie om de uitvaart te laten plaatsvinden?'
- Van dominee naar ritueelbegeleiders.
- Van 'aflegzuster' naar overledenenverzorgsters.
- Van het opstoppen van de anus en plakken van de lippen tot inco-systeem en hechten van de mond.
- Een uitvaart of condoleance in een theater, op het strand, in een theetuin of restaurant.
- Van een spaanplaat kist naar kartonnen of ekokisten, lijkwades, manden van wilgentenen, riet of vlas.
- As verstrooien op elke willekeurige plaats in de natuur.
- Van columbarium naar een urn thuis, gedenksieraden, tatoeages met as, as in een vuurpijl en in zeezout oplosbare urnen.
- Van verzekering naar crowdfunding.
- Van een begrafenis van fl. 1.500,- naar een begrafenis van € 15.000,-.
- Van mondelinge overeenkomst naar getekende overeenkomst, soms wel met drie tot vier ondertekende formulieren.
- Van begraafplaats naar gedenkbos.
- Van Algemene Begraafplaatsen tot natuurbegraafplaatsen.
- Van graven voor onbepaalde tijd naar graven met een looptijd van 20, 30 of 40 jaar.
- Van voorloper op de begraafplaats naar uitgezette pijltjes naar het graf.
- Van verzegeling van de kist naar identificatie met een Dymo label.
- Van rouwauto's op benzine naar elektrische rouwauto's en bussen, loopkoetsen, bakfietsen en dergelijke.
- Van niets naar een afscheidsfotografie en video-opnames.
- Van papieren condoleanceregister naar digitaal condoleren, van geluidsopnamen tot livestreams.
- Van stilte naar rumoer.
- Van rouwkleding naar strandjurkjes en teenslippers.

Van kinderen die thuisbleven bij een uitvaart (zelf was ik ook thuis tijdens de begrafenis van mijn opa) naar kinderen die tekenen op de kist of bellenblazen. Van standaard een rouwbezoek de avond voor de uitvaart naar: 'Zullen we dat wel doen?' Van dragers naar draagsters. Van formele naar informele condoleance. Van een foto op de kist naar PowerPoint. Van het liedboek voor de kerken naar iTunes. Van begraven naar cremieren en straks resomeren. Van jonge jenever voor Paul naar appelsap voor Alexandra. Alles verandert. Niets blijft hetzelfde. Ook niet in de uitvaartbranche.

Het vak leerde ik voornamelijk aan de keukentafel. In de kerk, in het crematorium en thuis. Wat ik niet leerde, was het traject voordat de uitvaart plaatsvindt. Dat heb ik mezelf, in de 23 jaar dat ik nu uitvaartondernemer ben, door diverse studies, stage- en werkervaring aangeleerd. Ik kon daarbij niet vermoeden dat juist in het traject van overlijden tot uitvoeren van de uitvaart de meeste tijd besteed wordt. Het is niet alleen datgene wat je als toeschouwer ziet; voor de auto van A naar B lopen. Een gemiddelde uitvaart kost 25 uur werk. Dat gaat bij drukke weken vaak ten kostte van je eigen leven. Vijftig weken van een jaar 24/7 bereikbaar zijn - want ik ben er een van de oude stempel kun je wel zeggen. Geen callcenter, geen secretaresse, geen vervanger. Je krijgt mij aan de telefoon. Je krijgt mij aan huis en je krijgt mij op de dag van de uitvaart en mijn partner is de achterwacht.

Dan zie ik net als Huib weinig m'n bed. En trouwens, ik drink geen koffie en van werken is nog nooit iemand dood gegaan. Zo ben ik niet altijd op de verjaardag van mijn kinderen of het feestje van mezelf. Je hebt dus wel een gezin nodig die je in je roeping ondersteunt. Menig huwelijk van uitvaartondernemers heb ik zien stranden. Niet alleen vanwege de werkdruk, maar ook door de liefde die opbloeide tussen de begrafenisondernemer en de nabestaande. En net zoals dood en leven twee uiterste zijn, is mij de liefde op die wijze helaas en gelukkig ten deel gevallen. Je kunt je tegen de liefde verzetten, je kunt ermee in gevecht gaan. Je kunt je willen houden aan je principes en datgene dat je leerde aan de keukentafel, maar echte liefde kent geen grenzen.

Het is voor mij balanceren tussen de liefde en de liefde voor de mensen die een beroep op mij doen. Wakend voor m'n huwelijk en kinderen. Ik wil niet de echtgenote of moeder zijn waarbij ze aan mijn kist later zeggen: 'Ze was er nooit, want ze werkte altijd'. Op de momenten dat ik er wel voor mijn gezin ben, wil ik er ook écht zijn. 'Mam, het is niet altijd gelukt, maar je hebt zeker je best gedaan', vermoedelijk wordt het zo'n zin te zijner tijd.

Lessen aan de keukentafel; je leeft maar één keer. Morgen kan het zomaar afgelopen zijn. We leefden er goed van (dat kun je wel aan me zien). Eten hoorde voor mijn vader bij een goed leven. Hij zei ook: 'Van een dood mens hoeft je niet bang te zijn. Je moet eerder bang zijn voor de levende.' Zo'n les begrijp je beter als je wat ouder bent en je jezelf ook in zijn leven verdiept. Maar inderdaad, een dood lichaam is niet eng. Al schrik je altijd even als een lichaam na dagen opgemerkt wordt of in stukken uit elkaar ligt. Alles verandert, niets blijft hetzelfde. Het leven is hard. Meedogenloos soms. Oneerlijk. Onrechtvaardig soms ook. Wij mensen gaan dood. 'Heden ik, morgen jij', las ik eens op een grafsteen op de begraafplaats in Aardenburg. Voor de een komt de dood vroeg, te vroeg, voor de ander laat. Of je kunt er niet op wachten en neemt het heft in eigen hand. Wie achterblijven herinneren en missen. Het leven gaat door. Je kunt het verdriet van een ander niet dragen, maar je kunt er wel met liefde voor iemand zijn en daarmee het verschil maken. Met die intentie leid ik dagelijks met overtuiging en liefde mijn uitvaartonderneming.

Aan de keukentafel in mijn jeugd ging het ging het avond aan avond over de dood. Dat vond ik niet altijd makkelijk weet ik nog. In mijn examenjaar op de middelbare school koos ik voor het boek 'De Avonden' van Gerard Reve. Ik herkende mij enigszins in de hoofdfiguur Frits. Wat ik vooral uit het boek onthouden heb, zijn de laatste woorden: 'Woorden die mij als jongen diep raakten en die ervoor zorgden dat ik werd wie ik werd.'

*Deze column is geschreven naar aanleiding van een lezing voor de Rotary Goes Reimerswaal op 4 april 2024.
Foto's door ©Petra Slingenberg*

Wil je Alexandra uitnodigen voor een lezing? Vraag een lezing aan via info@uitvaartinzeeland.nl